

науки: зб. наук. пр. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2009. – Вип. 53. – С. 240 – 244.

4. Поніманська Т. І. Педагог як співавтор духовного простору дитини в системі гуманістичного виховання В. О. Сухомлинського / Т. І. Поніманська // Педагогічні науки: зб. наук. пр.; наук. вісник Миколаївського державного університету. – Миколаїв, 2004. – Вип. 8. – С. 50–54.

5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 1. – 1976. – 654 с.

6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 4. – 1976. – 640 с.

7. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 5. – 639 с.

УДК 371.4+373.3+37.036

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Ірина СІЧКО (Миколаїв)

Стаття висвітлює різні аспекти розвитку творчих здібностей учнів у педагогічній системі В.О. Сухомлинського, зокрема, використання краси природи, літератури, музики, живопису, як засобів розвитку творчих здібностей особистості. Розкривається специфіка створення творчої атмосфери вчителем на уроках.

Ключові слова: творчість, творча особистість, творчі здібності, молодші школярі.

Статья освещает различные аспекты развития творческих способностей учащихся в педагогической системе В.А. Сухомлинского, в частности, использование красоты природы, литературы, музыки, живописи, как средств развития творческих способностей личности. Раскрывается специфика создания творческой атмосферы учителем на уроках.

Ключевые слова: творчество, творческая личность, творческие способности, младшие школьники.

Постановка проблеми. В останні роки гостро позначилася потреба суспільства у вихованні та навчанні творчих людей, які мають нестандартний погляд на проблеми, здатних адекватно і своєчасно реагувати на зміни, які відбуваються в світі. Тому багато дослідників, психологів, соціологів і педагогів як в Україні, так і за кордоном активізували дослідження проблем творчості, креативності та творчого мислення. Дані явища вивчаються з різних позицій: розробляються теорії креативності особистості і програми з розвитку творчого мислення; з'являються спроби розробки понятійного апарату розглянутих концепцій; створюються «портрети» творчої особистості людини; досліджуються творче мислення і творчі здібності.

Питання про фактори розвитку творчого мислення школярів при своїй актуальності і прямого зв'язку з прикладними аспектами психолого-педагогічного процесу все ще залишається слабо вивченим. До теперішнього часу поняття «творче мислення школярів» має вкрай неточне визначення і пов'язується зі сферою здібностей або з узагальненим поняттям креативності. Це ускладнює визначення факторів його розвитку. Крім того, творче мислення вивчається, в основному, на обдарованих дітях, а його властивості виявляються осторонь, тому фактори його розвитку постають в односторонньому вигляді. [1, с. 22]

Звернення до Концепції загальної середньої освіти підтверджує актуальність даної проблеми:

в ній зазначається, що основним змістом педагогічного процесу має стати творчий розвиток учня. Головна мета школи - сприяти розумовому розвитку особистості, розкривати її творчі можливості, забезпечувати різноманітні умови для розквіту індивідуальності дитини з урахуванням її вікових особливостей.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема творчості вивчалася давно. Дослідниками цього важливого питання були: Лук А.Н., Дружинін В.І., Пономарьов Я.А., Теплов Б.М., Маслоу А., Айзенк Г., Торренс Е.Г. та інші. Останніми роками з'явилося багато досліджень, присвячених психології творчості, особливо творчої особистості, виявленню творчої обдарованості. [2, с.24]

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє зробити висновок, що проблемами творчих здібностей почали займатися порівняно недавно в кінці ХІХ - початку ХХ ст. В даний час у світі відомо кілька десятків наукових зарубіжних і вітчизняних концепцій, створених у руслі різних теоретичних і експериментальних напрямів. Творчі здібності як репродуктивний процес досліджували асоціаністи і біхевіористи: А. Вейс, І. Гербарт, Д. Гартлі, Ж. Леб, Т. Рібо, Б. Скіннер, Е. Торндайк.

На думку Д.Богоявленської, головною умовою формування творчо обдарованої особистості на уроках можна вважати навчання дітей нестандартному мисленню, вмінню генерувати оригінальні, незвичайні ідеї, акцентувати увагу на об'єкті дослідження. Лише

за таких умов можливий розвиток творчих здібностей дитини.[3,с.24]

Підхід до творчого мислення як до суто продуктивного процесу представлений в гештальтпсихології - М. Вертгеймер, В. Келер, К. Коффка, представники якої вважали, що нове характеризується оригінальністю, що виникає в проблемній ситуації при подоланні бар'єру минулого досвіду, що заважає пошуку нового. Перетворення початкових проблем призводить до вирішення ситуації, але саме рішення виникає раптово, в порядку інсайту, що залежить від об'єктивних умов завдання, а не від активності самого суб'єкта, від його досвіду.

Вагомий внесок у розробку цього завдання може здійснити вивчення та аналіз проблеми розвитку творчих здібностей у педагогічній системі В.О. Сухомлинського, багатопланова та різноаспектна творчість якого співзвучна з сучасними тенденціями в освіті та вихованні молоді.

Мета статті полягає у розгляді проблеми розвитку творчих здібностей учнів у педагогічній системі В.О. Сухомлинського.

Виклад основного матеріалу. У «Педагогічному словнику» – *творчість* трактується як свідомо, цілеспрямована, активна діяльність людини, спрямована на пізнання та перетворення дійсності, створення нових, оригінальних предметів, витворів тощо, які ніколи ще не існували, з метою вдосконалення матеріального та духовного життя суспільства.

Одним з найважливіших чинників творчого розвитку особистості є створення умов, що сприяють формуванню їх творчих здібностей. Педагогічна система Василя Сухомлинського, як зазначають її дослідники М.Я. Антоненко, В.Г. Кузь, Н.С. Побірченко, А.Я. Розенберг, М.І. Мухін та ін., базується на науково обгрунтованій меті виховання – всебічному розвитку людини як особистості. Сухомлинський називає такі основні складові системи педагогічного управління всебічним гармонійним розвитком особистості: розумове виховання, моральне виховання, трудове виховання, естетичне виховання, фізичне виховання. Сьогодні усвідомлюється необхідність підвищити увагу до процесу формування особистості, надання їй можливості вільного творчого розвитку. У власній творчій діяльності В.О Сухомлинський виходить з положень класичної педагогіки про важливість дошкільного і молодшого шкільного віку у формуванні людської особистості та великі потенційні можливості для розвитку і виховання в ці роки. Дуже важливо, щоб основні інтелектуальні вміння, потрібні для успішного оволодіння змістом шкільної освіти, для самостійного засвоєння та осмислення

навчального матеріалу, для розвитку пізнавальних сил і здібностей, починали закладатися саме у цей період. Цей вік багатий на приховані можливості розвитку, які важливо своєчасно помічати і підтримувати. З приходом дитини до школи, основною діяльністю стає навчально-пізнавальна, по-перше, тому, що саме через неї здійснюється процес активного пізнання малюком навколишнього світу, який спрямований на оволодіння системою знань з різних наукових сфер, по-друге, саме у навчальній діяльності починають формуватися як основні якості молодшого школяра, так і окремі психічні процеси; розвиваються здібності, нахили, які стануть основою розвитку школяра. З психологічної точки зору молодший шкільний вік є сприятливим періодом для розвитку творчих здібностей тому, що в цьому віці дитина вперше усвідомлює відношення між ним і навколишнім світом, починає розбиратися в громадських мотивах поведінки, моральних оцінках, значущості конфліктних ситуацій, тобто в цьому віці формування особистості набуває свідому фазу. Якщо раніше провідною діяльністю була гра, то тепер головним стало навчання – еквівалент трудової діяльності, причому оцінка інших залежить і визначається шкільними успіхами дитини.[4, с. 12]

У молодшому шкільному віці в перші дні відбувається поділ гри і праці, тобто діяльності, здійснюваної заради задоволення, яке отримує дитина в процесі самої діяльності, спрямованої на досягнення об'єктивно значущого і соціально оцінюваного результату. Це розмежування гри і праці в тому числі і навчальної праці, є важливою особливістю шкільного віку. [4, с.8]

Інтерес у навчанні є своєрідним епіцентром активізації навчання, розвитку. Важливою проблемою сучасної школи є формування творчої активності учня. Для вчителя важливо зробити навчальний процес творчим, осмисленим, активізувати всю пізнавальну діяльність школярів.[2, с. 57]

Розвиток творчих здібностей необхідно розпочинати з ранніх років, враховуючи наявні нахили дитини. Чим раніше починається розвиток здібностей, талантів, тим більше шансів на їх розкриття. У дитячому віці учень більше здібний до творчості, ніж у зрілому, тому що на нього не впливають різного виду стереотипи.. Тому, перед вчителем стоїть завдання не тільки повідомити матеріал і перевірити знання, а виявити досвід учнів щодо викладеної вчителями інформації. Найголовніше завдання вчителя в будь-якій ситуації –створити творчу атмосферу, більше того, педагог повинен розуміти психологічну сутність цього процесу. Це насамперед не насильне навчання, а заохочення до пізнання, повага інтелектуальної сили дитини.

В початкових класах пріоритети надаються розвивальній функції навчання, культу самостійності і нестандартності думки, який забезпечує здоровий інтелектуальний клімат класу. [3, с. 12].

В.О. Сухомлинський вважав, що майстерність учителя полягає в умінні вчити дітей мислити, кожний педагог повинен виховувати розум учнів, без цього школа перестане бути школою. Треба прагнути зробити навчання не простішим, а зрозумілішим.

Серед найважливіших засобів розвитку творчих здібностей, в його педагогічній системі виділялись природа в усіх проявах своєї краси, мистецтво, література, живопис, музика, українське слово, казка, пісня.

Особливого значення в розвитку творчих здібностей дитини педагог бачив у природі, в якомога більш ранньому прилученні дитини до краси навколишнього світу. В роботі з дошкільниками, а потім з молодшими школярами Василь Сухомлинський створив дивовижні, яскраві “природні лабораторії виховання – Школу під блакитним небом, Книгу природи, Куточок мрії, Сад матері, Сад здоров’я, алею випускників та ін. З перших років шкільного життя учні В.Сухомлинського вчилися відчувати, розуміти цінувати і творити природну красу.

Жодна книга, бесіда, розповідь не замінить безпосереднього спілкування з природою. Ще В.О. Сухомлинський, проводячи уроки мислення в природі, вбачав у природі вічне джерело дитячого розуму, фантазії, словесної творчості. Визначний педагог прагнув, аби яскраві образи рідної землі живили свідомість дитини впродовж усіх років навчання, щоб закони мислення вперше розкривалися не перед класною дошкою, а серед луків, полів, біля річки, у шкільному садку. «Якщо дитина здатна відчувати красу квітучого саду, якщо її радує яскрава квітка і турботлива бджілка, що збирає нектар, якщо вона прислухається до голосів лісу і завмирає при цьому, вона обов’язково стане особистістю» [5, с. 265]. Сприймання і осмислення природи - це основа формування творчих здібностей дитини. Проте слід зауважити, що одне й те саме завдання може стимулювати розвиток творчих можливостей одних учнів і гальмувати - інших. Тобто для одних це завдання творче, а для інших - навчальне. Майстерність педагога і полягає в тому, щоб усіх учнів залучати до розв’язання різноманітних творчих завдань.

Доцільно висловити певні рекомендації педагогам щодо розвитку творчих здібностей молодших школярів:

1. Організувати спостереження. Молодші школярі «дивляться», але «не бачать». Потрібно акцентувати увагу дітей на суттєвому, новому, тому, що робить працю оригінальною.

2. Впроваджувати в практику навчання природознавства уроки мислення серед природи, на яких розвиваються творчі здібності дітей.

3. Стимулювати творчу уяву. Діти яскраво сприймають світ, для них характерна особлива емоційність уяви. Потрібно допомогти зрозуміти побачене, почуте, пережите, допомогти віднайти зв’язки, відношення між явищами та предметами.

4. Розвивати потребу творчості. Створювати атмосферу престижності творчого процесу. Варто використовувати притаманну дітям цього віку імпульсивність та спрямувати її на творчість: запропонувати придумати риму, загадку, казку, самостійно віднайти що-небудь цікаве у природі тощо.

5. Підтримувати позитивні емоції. Відомо, що діти молодшого шкільного віку сильно цінують думку дорослих, радіють власним і чужим успіхам. Тому завдання педагога - дозволити дитині отримати почуття задоволення від власних досягнень, від власної творчої праці [2, с. 49].

Також Василь Сухомлинський радив через світ мистецтва вести дитину до розуміння краси природи, людини, людей, світу, виховувати культуру почуттів. Надзвичайно велику роль Сухомлинський відводив емоційній стороні розвитку особистості, зокрема формуванню вміння емоційно-естетичної оцінки дійсності. Він вважав, що “емоційне й естетичне виховання починається з розвитку культури відчуттів і сприймань” [6, с.539].

В.Сухомлинський надзвичайно високо оцінював роль художнього слова у розвитку особистості, радив через літературу вести дітей до джерел рідного слова, до розуміння його краси “Слово, – зазначав В.О.Сухомлинський – це найтонший різець, здатний доторкнутися до найніжнішої рисочки людського характеру. Вміти користуватися ним- велике мистецтво” [1, с.167] Краса рідного слова для маленької дитини починається з народної казки, невичерпного джерела мудрості та виховання любові до рідної землі. Вихованці В.Сухомлинського не лише з захопленням слухали і читали казки, але й з неменшим захопленням створювали власні: про красу природи і навколишнього світу, про прекрасних людей - трудівників, які живуть поруч, про все, що хвилювало і бентежило щире дитячу душу.

Ще тоншим інструментом, ніж слово, у вихованні, на думку В.О. Сухомлинського, є музика. Музика допомагає оживляти казкові та літературні образи, посилює фантазію дитини, викликає бажання творчості. “Мелодія передає найтонші відтінки почуттів, недоступні слову. Музика починається там, де кінчається слово” [6, с.553]. Музичне виховання В.О. Сухомлинський радив розпочинати із слухання музики природи, поступово знайомлячи дітей із красою музичних

творів. Важливе місце у музичному вихованні відводив пісні, передусім народній, гри на музичних інструментах.

Важлива роль у розвитку творчих здібностей у педагогічній системі В.О. Сухомлинського відводилась живопису та образотворчому мистецтву. Емоційне виховання дітей засобами живопису починалось із сприйняття краси природи і навколишнього світу, із намагання передати свої емоції, відчуття за допомогою малюнків. Традиційними у Павлівській школі були ранки, присвячені окремим творам живопису, ранки улюблених творів.

Висновки і перспективи подальших розвідок напрямку. На кожному конкретному етапі суспільства домінують певні орієнтири, що задають напрямок у вирішенні проблем навчання та виховання підростаючого покоління. Нині в українській школі таким орієнтиром є творчий фактор, що визначає основу духовності людини. Саме перед початковою школою постає необхідність опанування технологією формування творчого потенціалу дитини, зокрема її творчих здібностей. Вивчаючи твори В.О. Сухомлинського, аналізуючи особливості його педагогічної системи можна зазначити, що

надзвичайно важлива роль у ній відводилась формуванню особистості дитини, розвитку її творчих здібностей. І які б корективи не вносило життя, як би не змінювалися наукові орієнтири, а ідеї В.О. Сухомлинського, який акумулював і пропагував найкращі традиції світової та вітчизняної педагогіки, є й будуть актуальними.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Маценко Ж. Основи дбайливого ставлення до природи у молодших школярів / Ж. Маценко. // Рідна школа. – 2004. – № 8. – С. 21–24
2. Станіславська Г.П. Розвиток творчих здібностей школярів / Г. Станіславська. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2007. – 64 с.
3. Богоявленская Д.Б. [Психология творческих способностей](#): пособие для учителя / Д. Богоявленская // ИД "Федоров". – 2009. – 416 с.
4. Рудакова Т.І. Дидактична гра — дієвий засіб активізації творчої діяльності учнів / Т. Рудакова // Початкова школа. – 2005. – № 16. – С. 7–13
5. Сухомлинський В.О. Вибр. твори в 5 т. / В. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1976. – Т 2. – 554 с.
6. Сухомлинський В.О. Народження громадянина / В. Сухомлинський // Вибр.твори: В 5-ти т.-К., 1970. – Т.3. – С.555.

УДК 37(09)

ЗА ЗАПОВІТАМИ ВЕЛИКОГО ВЧИТЕЛЯ

Світлана СКАЛЬКО (Кіровоград)

У статті розглядається сутність педагогічної і наукової діяльності педагога-новатора В.О. Сухомлинського. Розкривається значення його педагогічних ідей в умовах реформування народної освіти.

Ключові слова: науково-педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського, творчість, творчість учителя, система роботи з молодими педагогічними кадрами.

В статье рассматривается сущность педагогической и научной деятельности педагога-новатора В.А. Сухомлинского. Раскрывается значение его педагогических идей в условиях реформирования народного образования.

Ключевые слова: научно-педагогическое наследие В.А. Сухомлинского, творчество, творчество учителя, система работы с молодыми педагогическими кадрами.

Указом Президента України 2013 рік проголошений роком дитячої творчості.

Турбота держави на відповідальному етапі формування громадянського суспільства про розвиток його творчого потенціалу, визначення конкретної позиції суспільства і держави стосовно молодого підростаючого покоління безумовно приводить до висновку щодо підвищення у цьому сенсі ролі і відповідальності навчального закладу, вчителя, вихователя...

Напередодні 95-річного ювілею Василя Олександровича Сухомлинського, у ході підготовки до його відзначення знову осмислюємо концептуальні думки, ідеї, узагальнення, зроблені великим педагогом, висловлені у його творах, листах, «Етюдах» і інших формах спілкування з науковцями,

колегами. Також аналізуються сучасні матеріали: виступи, публікації, оцінні судження про роботу молодих педагогів, розвиток їх творчого потенціалу науковцями, керівниками навчальних закладів. Наш земляк – ініціатор зльотів молодих учителів області, постійно опікувався професійним становлення молодих педагогів, про це писав у численних статтях, наголошував у виступах на партійних та освітянських зібраннях. У даній статті ми робимо спробу, шляхом аналізу, порівнянь та зіставлень, розкрити суспільне значення та творчий потенціал генези традиційних обласних щорічних зльотів молодих учителів.

За 45 років, які минули з першого зльоту молодих вчителів Кіровоградщини, до підготовки і проведення якого долучився сам